

1. ET VENERAT MENSIS SEPTIMUS. — Videtur hæc gesta anno septimo Artaxerxis sub Esdra, qui ab eo missus rediit in Jerusalem. Unde sicut catalogo cap. præcedentis *Neheemia* idem est cum catalogo *Esdrae* cap. II; sic et quæ hoc cap. VIII dicuntur, videtur esse eadem cum his quæ narrat Esdras cap. III, ut patet utrumque confreni. Utrobique enim nominatur mensis septimus, Esdras, festum Tabernaculorum, etc. Nec dubium est Esdras scribam officio et zelo suo perfunctum, mox ut anno septimo Artaxerxis rediit in Jerusalem, ut populum in captivitate legis oblitum legem doceret. Ad hoc enim ipse missus erat ab Artaxerxe dicente, « ut libera doceat imperitos » *Esdrae* cap. VII, vers. 13, sicut Zorobabel et Jesus missi sunt ad reedificandum templum, Nehemias vero ad restaurandos muros et urbem. Adde: Non videtur Esdras vixisse usque ad annum vigesimum Artaxerxis, quo Nehemias muros instauravit; sic enim fuisset annorum 147 (quod illo ævo erat insolens): tot enim fluxere ab anno ultimo Sedecie, quo occisus est Saraias pater Esdræ, usque ad annum vigesimum Artaxerxis. Verum hæc ratio non est solida: nam Esdras anno 20 Artaxerxis vixisse patet cap. XII, vers. 33 et 35, ubi dicitur interfuisse Esdras scriba dedicationi urbis factæ a Nehemia; licet Cajetanus putet ibi alium esse Esdram ab hoc nostro diversum. Quocirca nonnulli censent hæc contigisse sub Nehemia anno 20 Artaxerxis, ut Esdras cum eo tertio redierit in Jerusalem, fueritque grandævus, nimirum 147 annorum.

4. STETIT ESDRAS SUPER GRADUM LIGNEUM. — Hebræus, *super turrim ligneam*, id est super suggestum, quod instar turriculæ e terra assurgebat in altum.

5. STETIT OMNIS POPULUS. — tum ut reverentiam Dei legi stando deferret, tum ut arrectis auribus stans facilius lectionem Esdræ perciperet. Hinc et Christiani ad Evangelium assurgunt reverentiam causa.

8. ET LEGERUNT (tum Esdras, tum ejus socii, qui Esdræ seni et fesso in lectione succedebant; sed ubi quid difficultatis occurebat, explicabat illud Esdras) IN LIBRO LEGIS (in Pentateucho, ac præsertim in Heuteronomio ubi lex tota repetitur et iteratur) DISTINCTE (ut omnes singula perfecte audire possent. Septuaginta vertunt: *et distincte in scientia Domini*, id est distincte legem legit et explicuit per scientiam a Domino acceptam. Perperam ergo nonnulli hoc torquent ad restaurationem librorum a Chaldeis combustorum, quasi illos Esdras restauravit ex memoria per scientiam a Deo intuitam) ET APERTE AD INTELLIGENDUM. — Hebræus, *ponendo* (id est dando) *intellectum*: q. d. Esdras inter legendum explicabat ubi opus erat Syriacæ vel Chaldaicæ, quæ Hebraicæ scripta ex Deuteronomio legebantur; atque insuper sententias quæ occurrebant paraphrasice interpretabatur, ut dicitur vers. 13. Populus enim in Babylone linguam

suam Hebræam corruperat, et cum Chaldæa miscuerat: quare pure Hebræam non satis capiebat. Esdras ergo Hebraicæ dicta interpretabatur lingua Syriacæ, quæ populo redeunti erat jam propria et nativa.

DIXIT AUTEM NEHEMIAS (IPSE EST ATHERSATHA). — Nehemias dicitur est *Athersatha* a radice עשה *paras*, id est hereditavit, q. d. *Athersatha*, id est ארתה *artha* *atta* *irvata*, hoc est secundo a הירושה *hered. tasi tu*, quia tu solus præ omnibus hereditatem patrum possessisti, qui urbem destructam restaurasti, muris cinxisti, tutamque posteris tuis possidendam tradidisti. Ita Vilalpandus: vel *tiras*, id est munus, et ארתה *scata*, id est bibit; q. d. prebitor vini regis; erat enim pincerna. Ita Marinus in *Lexico*. Tertio, *Athersatha* valde convenit cum *Artaesatha*, id est Artaxerxe. Videtur enim rex sui nominis potestatem Nehemias fecisse, aut certe ipse, utpote regi charissimus, ipsius regis nomine compellatus fuit ab alicuius. Ita Vilalpandus, part. I *De templo*, lib. III, cap. IV.

Porro fabulosum videtur quod Lyranus ait, « *Athersatha* » Hebraicæ idem esse quod *relaxatus*: si que *Nehemiam* vocari, eo quod per sapientes Hebræorum relaxatus sil, cum eoque dispensatum ut biberet vinum regis Gentilis, puta Artaxerxis, cujus pincerna erat *Athersatha*; quia *Athersatha* non est nomen Hebræum, sed Chaldæum et a Chaldæis inditum.

LEBAT ENIM OMNIS POPULUS, CUM AUDIRET VERBA LEGIS; — quia videbat legis minas, præta elades omnis generis sibi accidisse ob ejus prevagationem in isque adhuc se magna ex parte perdurare ab initio captivitalis Babylonicæ usque ad annum 20 Artaxerxis, quod erat spatium 147 annorum.

10. ITE, COMEDITE PINGUIA. — Sic Christiana lex vetat jejuniæ in Dominica, ob Festi lætitiæ. Ita S. Thomas, II II, Quæst. CXLVII, art. v, ad 3.

NOLITE CONTRISTARI. — quia licet jure lugeatur et fleatur, tamen hoc die festo Neomenie, quo recolimus beneficia Dei tum antiqua, tum nova et continua in nos collata, gaudendum est, non lugendum.

GAUDIUM ETENIM DOMINI EST FORTITUDO NOSTRA. — Gaudium Domini dupliciter accipi potest. Primo active, quod est gaudium, quo gaudet Dominus, cum videt nos in adversis esse forti magnoque animo, non parvo et abjecto. Hic enim stimulus valde pungit animos pios, ut in quantalibet adversitate et tribulatione animum non dimittant, sed roborent, ut in ea gaudeant, et exultent, si cogitent id Deo gratum esse, Deumque gaudere et delectari nostra fortitudine et gaudio in adversis: ita Sanchez; secundo passive gaudium Domini est, quod de Domino vel ex Domini amore, reverentia, imitatione et obedientia concipitur; q. d. Gaudet Deus diebus festis, eo quod illis a fidelibus magis colatur, adoretur, invocetur: quare ipse pariter cupit ut fideles hoc suum gau-

Vers. 9.
Athersa.
tha est
Nehemia.
Unde?

diu imitentur, et induant, gaudeantque die festo, at gaudentes illi sacrificii victimas pacificas ex quibus hilariter comedant, ac cum Deo ipso quasi epulentur. Hoc enim gaudium acquiritur fortitudo mentis et corporis, tum ad legem Dei implendam, tum ad adversa (quibus jam opprimimur) qualibet fortiter ferenda; imo per Deum hoc lenienda et discutienda, ac per Deum amovenda. Deus enim si nos letos et gaudentes, indeque fortes et constantes viderit in lege festorumque suorum cultu, amovebit a nobis plagas, quas ob tristem et pusillanimum eorum neglectum nobis inmisit. Sicut enim tristitia facit mestos, pusillanimes, tardos: ita lætitia ex adverso facit hilares, magnanimos et celeres Dei cultores legisque custodes; unde Vatablus vertit: *Gaudium Domini est robur vestrum*: seque explicat: divino gaudio efficiuntur fortiores animi et alacres. Gaudium enim spiritus vitales et animales multiplicat, excitat, acuit, et per totum corpus diffundit, ut illud vegetet, excitet et ad opus alacres efficiat; tristitia vero eosdem attenuat, aretat, gravat, avocet, ut totus homo sit mœstus, gravis, contractus et ineptus ad omne bonum. Quocirca Apostolus ad hoc gaudium perenne fideles adhortatur dicens: « Gaudete in Domino semper; iterum dico, gaudeat; » *Philipp.* IV. Vide ibi dicta. Adde quod Deus in se et de se gaudentibus novam gratiam, novas vires, novum robur assidue suggerat, quibus ad omnia licet tristia et ardua, fiant generosi, fortes et alacres. Deus enim, cum sit summus et liberalissimus lætissimusque Dominus, vult a nobis famulis suis sibi servi in lætitia, exultatione et jubilo, juxta illud: « Servite Domino in

lætitia. » Et illud: « Letamini in Domino, et exultate josti. » cap. XXXI, vers. 11.

13. UT INTERPRETARETUR (Esdras) EIS VERBA LECTIONIS. — ut solveret dubia que ex priodiana lectione eis suborta erant, præsertim circa ritus celebrandi instans festum Sconeogæ, sive Tabernaculorum, quos lex præscribit *Levit.* XXIII, ubi de his fuse egi.

15. DIVULGENT VOCEM. — id est voce præconis ubique promulgent, ut omnes conveniant in Jerusalem ad festum Tabernaculorum imminens, juxta legem per octo dies celebrandum.

AFFERTE FRONDES LIGNI PULCHRARIUM. — Hebræus *ligni olei*, id est pinguis et oleati, quod Septuaginta interpretantur *cyprus*; Pagninus, *pinum*; melius alii *cedrum*. Vide dicta *Levit.* XXIII, 36.

16. FECERUNTQUE TABERNACULA IN DOMATE SVO. — id est in tecto domus suæ. Ita Hebræi; tecta enim apud Hebræos erant plana, ut in illis sub dio ambulare, stare, sedere, pernoctare, dormire possent. Klima enim Judææ est calidum et siccum, unde ejus incoele noctu in tectis frigidum aerem sudumque captant.

17. A DIEBUS JOSUE (id est ab ingressu Hebræorum in Chananeam eis a Deo promissam) NON FEREBUNT TALITER FILII ISRAEL. — non celebrarent tale festum Tabernaculorum tanta lætitia, tanta devotione legendo legem publicæ, ejusque explanationem faciendo tanto populi undique confluentis concursu, ut etiam in tectis Tabernacula construere debuissent: ita Cajetanus et alii.

18. ET IN DIE OCTAVO COLLECTAM. — id est festum cœtus populis, quod quale fuerit explicui *Levit.* XXIII, 40.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Judei in jejuniis et sacco confitentur peccata Deo. Levites celebrant prisca beneficia, quibus Deus cum malefactis populi certavit: ac fœdus inter Deum et populum renovant.

1. In die autem vigesimo quarto mensis hujus, convenerunt filii Israel in jejuniis et in humis super eos. 2. Et separatim est semen filiorum Israel ab omni filio alienigena: et steterunt, et confitebantur peccata sua, et iniquitates patrum suorum. 3. Et consurrexerunt ad standum: et legerunt in volumine legis Domini Dei sui, quater in die, et quater confitebantur, et adorabant Dominum Deum suum. 4. Surrexerunt autem super gradum Levitarum, Josue, et Bani, et Cedmihel, Sabania, Bonni Serebias, Bani et Chanani: et clamaverunt voce magna ad Dominum Deum suum. 5. Et dixerunt Levita, Josue, et Cedmihel, Bonni, Hasebnia, Serebia, Odaia, Sebna, Phathathia: Surgite, benedicite Domino Deo vestro ab æterno usque in æternum; et benedicite nomini gloriæ tuæ excelsis in omni benedictione et laude. 6. Tu ipse, Domine, solus, tu fecisti cælum, et cælum cælorum, et omnem exercitum eorum: terram, et universa quæ in ea sunt: maria, et omnia quæ in eis sunt; et tu vivificas omnia hæc, et exercitus cæli te adorant. 7. Tu ipse, Domine Deus, qui elegisti Abram, et eduxisti

Gaudium
Domini
duplex.

eum de igne Chaldaeorum, et posuisti nomen ejus Abraham. 8. Et invenisti cor ejus fidele coram te : et percussisti eum eo fœdus, ut dares ei terram Chananaei, Hethæi, et Amorhæi, et Pherezaei, et Jebusæi, et Gergesæi, ut dares semini ejus : et implesti verba tua, quoniam justus es. 9. Et vidisti afflictionem patrum nostrorum in Ægypto, clamoremque eorum audisti super mare Rubrum. 10. Et dedisti signa atque portenta in Pharaone, et in universis servis ejus, et in omni populo terræ illius : cognovisti enim quia superbe egerant contra eos; et fecisti tibi nomen, sicut et in hac die. 11. Et mare divisisti ante eos, et transierunt per medium maris in sicco : persecutores autem eorum projecisti in profundum, quasi lapidem in aquas validas. 12. Et in columna nubis ductor eorum fuisti per diem, et in columna ignis per noctem, ut appareret eis via per quam ingrediebantur. 13. Ad montem quoque Sinai descendisti, et locutus es cum eis de cœlo, et dedisti eis judicia recta, et legem veritatis, caeremonias, et præcepta bona; 24. et sabbatum sanctificationum tuam ostendisti eis, et mandata, et caeremonias, et legem præcepisti eis in manu Moysi servi tui. 15. Panem quoque de cœlo dedisti eis in fame eorum, et aquam de petra eduxisti eis sitientibus, et dixisti eis ut ingrederentur et possiderent terram, super quam levasti manum tuam, ut traderes eis. 16. Ipsivero et patres nostri superbe egerunt, et induraverunt cervices suas, et non audierunt mandata tua. 17. Et noluerunt audire, et non sunt recordati mirabilium tuorum quæ feceras eis. Et induraverunt cervices suas, et dederunt caput ut converterentur ad servitutem suam, quasi per contentionem. Tu autem Deus propitius, clemens et misericors, longanimis et multa miserationis, non dereliquisti eos, 18. et quidem cum fecissent sibi vitulum constilitem, et dixissent : Iste est Deus tuus, qui eduxit te de Ægypto : feceruntque blasphemias magnas. 19. Tu autem in misericordiis tuis multis non dimisisti eos in deserto : columna nubis non recessit ab eis per diem, ut duceret eos in viam; et columna ignis per noctem, ut ostenderet eis iter per quod ingrederentur. 20. Et spiritum tuum bonum dedisti qui doceret eos, et manna tuum non prohibuisti ab ore eorum, et aquam dedisti eis in siti. 21. Quadraginta annis pavisti eos in deserto, nihilque eis defuit : vestimenta eorum non inveteraverunt, et pedes eorum non sunt attriti. 22. Et dedisti eis regna, et populos, et partitus es eis sortes : et possederunt terram Sehon, et terram regis Hesebon, et terram Og regis Basan. 23. Et multiplicasti filios eorum sicut stellas cœli, et adduxisti eos, ad terram, de qua dixerat patribus eorum ut ingrederentur et possiderent. 24. Et venerunt filii, et possederunt terram, et humiliasti coram eis habitatores terræ Chananeos, et dedisti eos in manu eorum, et reges eorum et populos terræ, ut facerent eis sicut placebat illis. 25. Ceperunt itaque urbes munitas, et humum pinguem, et possederunt domos plenas cunctis bonis; cisternas ab aliis fabricatas, vineas et oliveta, et ligna pomifera multa : et comederunt, et saturati sunt, et impinguati sunt; et abundaverunt deliciis in bonitate tua magna. 26. Provocaverunt autem te ad iracundiam, et recesserunt a te, et projecerunt legem tuam post terga sua : et prophetas tuos occiderunt, qui contestabantur eos ut reverterentur ad te; feceruntque blasphemias grandes. 27. Et dedisti eos in manu hostium suorum, et afflixerunt eos. Et in tempore tribulationis suæ clamaverunt ad te, et tu de cœlo audisti, et secundum miserationes tuas multas dedisti eis salvatores, qui salvarent eos de manu hostium suorum. 28. Cumque requievissent, reversi sunt ut facerent malum in conspectu tuo : et dereliquisti eos in manu inimicorum suorum, et possederunt eos, Conversique sunt, et clamaverunt ad te : tu autem de cœlo exaudisti, et liberasti eos in misericordiis tuis, multis temporibus. 29. Et contestatus es eos ut reverterentur ad Legem tuam. Ipsi vero superbe egerunt, et non audierunt mandata tua, et in judiciis tuis peccaverunt, quæ faciet homo, et vivet in eis : et dederunt humerum recedentem, et cervicem suam induraverunt, nec audierunt. 30. Et protraxisti super eos annos multos, et contestatus es eos in spiritu tuo per manum prophetarum tuorum : et

non audierunt, et tradidisti eos in manu populorum terrarum. 31. In misericordiis autem tuis plurimis non fecisti eos in consumptionem, nec dereliquisti eos : quoniam Deus miserationum, et clemens es tu. 32. Nunc itaque Deus noster magne, fortis, et terribilis, custodiens pactum et misericordiam, ne avertas a facie tua omnem laborem qui invenit nos, reges nostros, et principes nostros, et sacerdotes nostros, et prophetas nostros, et patres nostros, et omnem populum tuum, a diebus regis Assur usque in diem hanc. 33. Et tu justus es in omnibus quæ venerunt super nos : quia veritatem fecisti, nos autem impie egimus. 34. Reges nostri, principes nostri, sacerdotes nostri et patres nostri non fecerunt legem tuam, et non attenderunt mandata tua, et testimonia tua quæ testificatus es in eis. 35. Et ipsi in regnis suis, et in bonitate tua multa quam dederas eis, et in terra latissima et pingui quam tradideras in conspectu eorum, non servierunt tibi, nec reversi sunt a studiis suis pessimis. 36. Ecce nos ipsi hodie servi sumus, et terra quam dedisti patribus nostris ut comederent panem ejus, et quæ bona sunt ei, et nos ipsi servi sumus in ea. 37. Et fruges ejus multipliciter regibus, quos posuisti super nos propter peccata nostra, et corporibus nostris dominantur, et jumentis secundum voluntatem suam, et in tribulatione magna sumus. 38. Super omnibus ergo his nos ipsi percussimus fœdus, et scribimus, et signant principes nostri, Levitæ nostri et Sacerdotes nostri.

4. ET HUMUS (id est pulvis et cinis) super eos. — Nota hic tria penitentiae officia, æque ac Symbola. Primum est, caput aspergere cinere, quasi confitendo quod viles et cineres sumus, utpote ex cinere formati et in cinerem redituri, juxta illud Genes. iii. 19: a Pulvis es et in pulverem revertentur. Secundum est publicum et solenne jejunium. Tertium, saccus, sive cilicium.

2. SEPARATUM EST SEMEN FILIORUM ISRAEL AB OMNI FILIO ALIENIGENA. — q. d. Separarunt se ab uxoribus gentilitiis, ac filios, quos ex eis procrearant, separarunt a filiis, quos ex uxoribus Israeliticis genuerant eo modo quem dixi I Esdræ x. 3.

3. ET CONSERVABERUNT (Levite) AD STANDUM, — in loco editiore, e quo a populo videri et audiri possent.

ET QUATER CONFITEANTUR, — q. d. Ad singulas lectiones calebant Deo psalmos et hymnos, quibus Dei beneficentiam celebrarent, ac populi ingrati malefacta confitebantur, supplicesque veniam eorum a Deo postulabant.

6. COELUM COELORUM, (id est cœlum altissimum, vastissimum et præstantissimum, scilicet empyreum); ET OMNEM EXERCITUM EORUM, — puta omnes angelos et omnia astræ.

7. ELIGISTI ABRAH, ET EDUXISTI EUM DE IGNE CHALDAËORUM. — Dices: Hebræus et Septuaginta habent, de Ur Chaldaeorum, et sic veritè Noster Genes. xi. 31, et alibi.

Respondeo: Ur sive Ura, ut habet Josephus, est nomen proprium urbis Chaldaeorum, ex qua Deus eduxit Abraham, quam Eupolemus apud Eusebium, lib. IX Prepar. cap. iv, vocat Camirionem. Dicta videtur a cultu agri (hunc enim Hebraice significat ur) quem teste S. Hieronymo, Quest. in Genesim, ut Deum coluerunt Chaldæi. Sicut Heilopolis in Ægypto dicta est a cultu solis: « He-

liopolis » enim idem est quod; *ἡλιος*, id est solis urbs; ideoque Noster ut interpretetur nomen Hebraicum ur, veritè ignis. Unde et quædam Biblia *ἡ ignis* hoc loco scribunt per majusculam I, quasi nomen proprium urbis; omnino enim hic alludit ad Genes. xi. 31, ubi dicitur: « Eduxi eos de Ur Chaldaeorum; » sic enim et alibi sæpe Noster interpretatur *tyma* nomen proprium Hebræorum, quia in eis latet aliquod mysterium, aut vis et energia, ut Judic. xv. 49, Genes. xxvi. 20 et 22.

Hinc secundo, *Tu* potest accipi quasi nomen non proprium, sed appellativum, ut significet ignem, id est pressuram et afflictionem: sicut et Psalm. lvi. 3, et Psalm. lxxv. 12; multas enim afflictiones passum esse Abraham a Chaldæis, eo quod nollet adorare ignem, quem ipsi æque ac Persæ ut Deum colebant, testatur Josephus, libro I Antiq. viii, et S. Augustinus libro XVI De Civit. Dei, cap. xiii. Imo Hebræorum traditio est hæc de causa Abrahamum in ignem fuisse conjunctum, sed a Deo miraculose liberatum, quam approbat S. Hieronymus, Quest. in Genesim. Nec mirum huic rei non meminisse Josephum, nec Philonen, nec S. Paulum, Hebr. xi, (quod objicit Perierius), quia illi fere ea tantum referunt, quæ exstant in Scripturis, ut sæpe de se proficitur Josephus. Vide dicta Genes. xi. 31.

40. ET DEDISTI SIGNA ATQUE PORTENTA IN PHARAONE, — puta decem plagas, quibus Deus percussit Pharaonem, ut cogret eum dimittere Hebræos in Chanaan. Celebrant hic Levitæ magnificentiam et beneficentiam Dei, recensendo omnia quæ Deus pro Hebræis gessit in Ægypto et Chanaan; scilicet quod pro eis afflixerit Ægyptum decem plagis, quod dederit eis columnam aquam quasi decem vicia, item manna, legem, ignem de petra, terram

Chanaan. Unde confitentur pariter ingratitude[m] populi Deo inobedientis. Itaque hæc eorum confessio et oratio est quasi compendium librorum Pealatauchi, Judicum et Regum.

13. PANEM QUOQUE DE COELO DEDISTI EIS, — scilicet manna, de quo *Exodi* xvi.

LEVASTI MANUM TUAM, — id est jurasti. Juramus enim manu elevata, quasi Deum invocantes in testem.

17. ET DEDERUNT CAPUT. — Vatablus, ut *elegerunt*, id est eligere voluerunt *ducem*, qui eos reduceret in Ægyptum ad pristinam servitutem, *Num.* xiv. *Secundo* simplicius, « dederunt caput ut converterentur, » id est obfirmata cervice, ut præcessit, ac obdurato capite resolute voluerunt reverti in Ægyptum. Sic versu 29, dicitur: « Dederunt humerum recedentem et cervicem suam induraverunt. »

32. NE AVERTAS A FACIE TUA (sed assidue aspice benignis oculis, ut nobis *comparatis* et misere-

ris) OMNEM LABOREM (omnes ærummas nostras), A DIEBUS REGIS ASSUR, — qui decem tribus annis sexto Ezechie captivus abduxit in Assyriam.

33. VERITATEM FECISTI, — id est vere implesti, vere exhibuisti præmia quæ promiseras, et pomas quas transgressoribus comminatus fueras.

37. FRUGES MULTIPLICANTUR REGIBUS, — *q. d.* Judea multas quidem profert fruges, at non nobis, sed regibus Persarum, quibus eas pro tributo solvere cogimur.

38. SUPER OMNIBUS ERGO HIS, — *q. d.* Propter omnia ergo hæc, ut nostri miserearis, ecce nova promissione et fœdera pollicemur nos, abdicatis idolis et sceleribus, deinceps tibi soli fideliter et constanter perpetui servituros.

ET SCRIBIMUS — litteras hujus fœderis quod tecum inimus, illudque nomine omnium subscribi et obsignari faciemus a Principibus nostris, quorum nomina sequenti capite referuntur.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Enumerantur hi qui fœdus populi cum Deo initum subsignarunt, qui pollicentur 82 mandata Dei universa servaturos, ac nominatim Sabbatum, annuumque septimum: item decimas, ac primitias a lege statutas persoluturos, utpote in quibus hucusque negligentes et prævaricatores existerant.

1. Signatores autem fuerunt Nehemias, Athemias, Athersatha filius Hachelai et Sedecias, 2. Saraia, Azarias, Jeremias, 3. Pheshur, Amarias, Melchias, 4. Hattus, Sebenia, Melluch, 5. Harem, Merimuth, Obdias, 6. Daniel, Genthon, Baruch, 7. Mosollam, Abia, Miamin, 8. Maasia, Belgai, Semeia: hi Sacerdotes. 9. Porro Levitæ, Josue filius Azaniae, Benui de filiis Henadad, Cedmihel, 10. et fratres eorum, Sebenia, Odaia, Celita, Phalaia, Hanan, 11. Micha, Rohob, Hasebia, 12. Zachur, Serobia, Sabania, 13. Odaia, Bani, Baninu. 14. Capita populi, Adin, 17. Ater, Hezecia, Azur, 18. Odaia, Hasum, Besai, 19. Hareph, Anathoth, Nebai, 20. Megphas, Mosallam, Hazir, 21. Mesizabel, Sadoc, Jeddua, 22. Pheltia, Aanan, Anaia, 23. Osee, Hanania, Hasub. 24. Alohes, Phalea, Sobee, 25. Rehun, Hasebna, Maasia, 26. Echaia, Hanan, Anan, 27. Melluch, Haran, Baana: 28. et reliqui de populo, Sacerdotes, Levitæ, janitores et cantores, Nathinæi, et omnes qui se separaverunt de populis terrarum ad legem Dei, uxores eorum, filii eorum et filiae eorum, 29. omnes qui poterant sapere spondentes pro fratribus suis, optimates eorum, et qui veniebant ad pollicendum, et jurandum ut ambularent in lege Dei, quam dederat in manu Moysi servi Dei, ut facerent et custodirent universa mandata Domini Dei nostri, et judicia ejus, et caeremonias ejus, 30. et ut non daremus filias nostras populo terræ, et filias eorum non acciperemus filiis nostris. 31. Populi quoque terræ, qui important venalia, et omnia ad usum, per diem sabbati ut vendant, non accipiemus ab eis in sabbato, et in die sanctificato. Et dimitemus annum septimum, et exactionem universæ manus. 32. Et statuemus super nos præcepta ut demus tertiam partem sicii per annum ad opus domus Dei nostri. 33. Ad panes propositionis, et ad sacrificium sempiternum, et in holocaustum sempiternum in sabbatis, in calendis, in solemnitatibus, et in sanctificatis, et pro peccato: ut exoretur pro Israel, et in omnem usum domus Dei nostri. 34. Sortes

ergo misimus super oblationem lignorum, inter Sacerdotes, et Levitæ, et populum, ut inferrentur in domum Dei nostri per domos patrum nostrorum, per tempora, a temporibus anni usque ad annum: ut arderent super altare Domini Dei nostri, sicut scriptum est in lege Moysi: 35. et ut afferremus primogenita terræ nostræ, et primitiva universi fructus omnis ligni, ab anno in annum in domo Domini. 36. Et primitiva florum nostrorum, et pecorum nostrorum, sicut scriptum est in lege, et primitiva boum nostrorum et ovium nostrorum, ut offerrentur in domo Dei nostri, Sacerdotibus qui ministrant in domo Dei nostri: 37. et primitias ciborum nostrorum, et libaminum nostrorum, et poma omnis ligni, vindemiæ quoque et olei, afferremus Sacerdotibus ad gazophylacium Dei nostri, et decimam partem terræ nostræ Levitis. Ipsi Levitæ decimas accipient ex omnibus civitatibus operum nostrorum. 38. Erit autem Sacerdos filius Aaron cum Levitis in decimis Levitarum, et Levitæ offerent decimam partem decimæ suæ in domo Dei nostri, ad gazophylacium in domum thesauri. 39. Ad gazophylacium enim deportabunt filii Israel, et filii Levi, primitias frumenti, vini et olei: et ibi erunt vasa sanctificata, et Sacerdotes, et cantores, et janitores, et ministri, et non dimitemus domum Dei nostri.

1. SIGNATORES (fœderis populi cum Deo initii) FUERUNT NEHEMIAS (quasi dux), ATHERSATHA, FILIUS HACHELAI. — Alius est hic a Nehemia, qui Athersatha quoque nuncupabatur.

28. ET OMNES QUI SEPARAVERUNT DE POPULIS TERRARUM AD LEGEM DEI, — qui scilicet a gentilismo conversi sunt ad Judaismum, factique proselyti.

29. OMNES QUI POTERANT SAPERE. — Refer ad « filii: » *q. d.* Omnes filii proselytorum, qui non erant infantes, sed adulti et rationis compotes, signarunt quoque hoc fœdus.

SPONDENTES (erant) PRO FRATRIBUS SUIS OPTIMATES EORUM, — *q. d.* In tanto numero non poterant omnes hoc fœdus signare: quare optimates soli jurarunt et obsignarunt pro cæteris contribulibus suis.

ET QUI (similes optimatibus erant in populo præcipui) VENIEBANT AD POLLICENDUM ET JURANDUM. — Hebraice additur cum *execratione*, dicentes: Deus nos puniat, si non servaverimus ejus mandata.

31. DIMITTEMUS ANNUM SEPTIMUM, — sive Sabbaticum, *q. d.* Sinemus terram anno septimo sabbatisare, ut agros non colamus, sed sponte in eis nata pauperibus relinquamus, juxta legem *Exodi* xxiii, 11.

ET EXACTIONEM UNIVERSÆ MANUS, — *q. d.* Dimitemus pariter debitoribus ea que per syngropham manus eorum nobis sunt debita, ita scilicet ut anno septimo ea non exigamus. Hoc enim lex pariter jubebat, ut, cum terra non colecter anno septimo, eodem quoque debita ex fructibus terræ solvenda non solverentur.

38. ET IN SANCTIFICATIS, — id est, in hostiis pacificis, que Deo offeruntur; hæc enim distinguit a victimis pro peccato, de quibus proxime sequitur.

34. A TEMPORIBUS ANNI USQUE AD ANNUM, — id est quotannis, sive singulis annis.

37. DECIMAM PARTEM TERRÆ, — id est decimas fructuum terræ. Nec enim Levitæ terram possidere poterant, sed tantum ex ea fructuum decimas accipere.

OPERUM NOSTRORUM. — Hinc patet Judeos decimas solvisse non tantum agrorum, sed et laborum et operum suorum, ut ex lucro inde eis proveniente decimam partem darent Levitis.

38. ERIT AUTEM SACERDOS FILIUS AARON CUM LEVITIS IN DECIMIS LEVITARUM, (id est sacerdotes filii Aarons habebunt partem decimarum cum Levitis, omnium decimam decimæ. Nam ut sequitur: LEVITÆ OFFERENT DECIMAM PARTEM DECIMÆ SUÆ IN DOMO DEI. — Igitur decimam decimarum suarum partem Levitæ dabant sacerdotibus, sacerdotes vicissim decimam decimæ suæ dabant Pontifici, qui proinde erat dives valde et opulentus, ut dixi *Num.* xviii.

39. ET IBI ERUNT VASA SANCTIFICATA, ET SACERDOTES, ET CANTORES, ET JANITORES, ET MINISTRI, — dum tempore vicis suæ in templo ministrant. Hi enim habitabant in cubiculis templo annexis, que exedre et gazophylacia dicebantur, ibique alebantur; nam sumpta colonorum et Levitarum ad hæc gazophylacia deferri debebant primitiæ, que sacerdotibus cedebant. Spondent ergo Hebræi se omnia hæc diligenter curaturos, que antea neglexerant.

ET NON DIMITTEMUS DOMUM DEI, — *q. d.* Curabimus omnia que ad templi usum et Sacerdotum ac Levitarum sustentationem pertinent. Hæc ergo se facturos jurant, quia in eis hucusque negligentiores existerant.

Vers. 38.
Decimas
laborem
da.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jerusalem jam muris cincta, e plebe decima pars per sortem deligitur, quæ eam incolat et ædificat; ceteri vero ad alias Judææ urbes et pagos excolendis mittuntur: unde mox tam Jerusalem, quam cæterarum urbium incolæ nominantur et numerantur.

1. Habitaverunt autem principes populi in Jerusalem: reliqua vero plebs misit sortem, ut tollerent unam partem de decem, qui habitaturi essent in Jerusalem civitate sancta, novem vero partes in civitatibus. 2. Benedixit autem populus omnibus viris qui se sponte obtulerant ut habitarent in Jerusalem. 3. Hi sunt itaque principes provinciarum, qui habitaverunt in Jerusalem, et in civitatibus Juda. Habitavit autem unusquisque in possessione sua, in urbibus suis, Israel, Sacerdotes, Levitæ, Nathinæi, et filii servorum Salomonis. 4. Et in Jerusalem habitaverunt de filiis Juda, et de filiis Benjamin: de filiis Juda, Athaias filius Asiam, filii Zachariæ, filii Amariæ, filii Saphatiz, filii Malael: de filiis Phares, 5. Maasia filius Baruch, filius Cholhosa, filius Hazia, filius Adai, filius Joiarib, filius Zachariæ, filius Sinoritis: 6. omnes hi filii Phares, qui habitaverunt in Jerusalem, quadringenti sexaginta octo viri fortes. 7. Hi sunt autem filii Benjamin: Sellum filius Mosollam, filius Joed, filius Phadaia, filius Colaia, filius Masia, filius Etheel, filius Isaia, 8. et post eum Gebbai, Sellai, non-genti viginti octo, 9. et Joel, filius Zechri præpositus eorum, et Judas filius Senua super civitatem secundus. 10. Et de Sacerdotibus, Idaia filius Joiarib, Jathin. 11. Saraia filius Helcia, filius Mosollam, filius Sadoc, filius Meraioth, filius Achitob princeps domus Dei, 12. et fratres eorum facientes opera templi: octingenti viginti duo. Et Adai filius Jeroham, filius Phelisia, filius Amsi, filius Zachariæ, filius Pshetur, filius Melchia. 13. Et fratres ejus principes patrum, ducenti quadraginta duo. Et Amassai filius Azrael, filius Ahazi, filius Mosollamoth, filius Emmer, 14. et fratres eorum potentes nimis: centum viginti octo, et præpositus eorum Zabdiel filius potentium. 15. Et de Levitis Semeia filius Hasub, filius Azaricam, filius Hasabia, filius Boni, 16. et Sabbathai, et Josabed, super omnia opera quæ erant forinsecus in domo Dei, a principibus Levitarum. 17. Et Mathania filius Micha, filius Zebedei, filius Asaph, princeps ad laudandum et ad confitendum in oratione, et Bebecia secundus de fratribus ejus, et Abda filius Samua, filius Galal, filius Idithum: 18. Omnes Levitæ in civitate sancta ducenti octoginta quatuor. 19. Et janitores, Acub, Telmon, et fratres eorum qui custodiebant ostia: centum septuaginta duo. 20. Et reliqui ex Israel Sacerdotes et Levitæ in universis civitatibus Juda, unusquisque in possessione sua. 21. Et Nathinæi, qui habitabant in Ophel, et Siaba, et Gaspha de Nathinæis. 22. Et episcopus Levitarum in Jerusalem, Azzî filius Bani, filius Hasabiæ, filius Mathaniæ, filius Michæ. De filiis Asaph, cantores in ministerio domus Dei. 23. Præceptum quippe regis super eos erat, et ordo in cantoribus per dies singulos. 24. Et Phathahia filius Mesezebel, de filiis Zara, filii Juda in manu regis, juxta omne verbum populi, 25. et in domibus per omnes regiones eorum. De filiis Juda habitaverunt in Cariatharbe et in filiabus ejus: et in Dibon, et in filiabus ejus: et in Gabsael, et in novis ejus, 26. et in Jesue, et in Molada, et in Bethphaleth, 27. et in Hasersual, et in Bersabee, et in filiabus ejus, 28. et in Siceleg, et in Mochona, et in filiabus ejus, 29. et in Remmon, et in Saraa, et in Jerimuth, 30. Zanoa, Odollam, et in villis earum, Lachis, et regionibus ejus, et Azeca, et filiabus ejus. Et manserunt in Bersabee usque ad vallem Ennom. 31. Filii autem Benjamin, a Geba Mechmas, et Ilai, et Bethel, et filiabus ejus: 32. Anathoth,

Nob, Anania, 33. Asor, Rama, Gelhaim, 34. Hadid, Seboim, et Neballat, Lod, 35. et Ono valle artificum: 36. et de Levitis portiones Judæ et Benjamin.

Vers. 1. 4. HABITAVERUNT AUTEM PRINCIPES POPULI IN JERUSALEM. — tanquam in metropoli, ac civitate sancta, et a Deo electa ad templum aque ac regnum, vel principum.

RELIQUA VERO PLEBS MISIT SORTEM, UT TOLLERENT UNAM PARTEM DE DECEM, QUI HABITaturi ESSENT IN JERUSALEM CIVITATE SANCTA. NOVEN VERO PARTES IN CIVITATIBUS, — cæteris Judææ. Erat enim Jerusalem tam incolis, quam domibus destituta; quare decima pars plebis sorte delecta est ad eam incolendam, ac ad domos, fora, plateas in ea edificandum, quod duobus annis incolæ sorte delecti perfecerunt, teste Beda et Josepho, XI *Antiq.* cap. v. Sorte delectis accessere ii qui sponte se obtulerant ad habitandum in Jerusalem, ut dicitur *vers. 2.*

3. ET FILII SERVORUM SALOMONIS. — Quinam fuerunt hi, dixi I *Esdrae* II, 43, et lib. *Paralip.* IX, 2.

9. ET JUDAS FILIUS SENUA SUPER CIVITATEM SECUNDAM. — q. d. Primus civitatis Jerusalem præfectus sive præpositus erat Joel, qui præcessit: secundus vero erat Judas.

11. SARAIA, etc., PRINCIPES DOMUS DEI. — Principes, id est procurator: nam eum non fuisse Pontificem liquet ex cap. seq. *vers. 10.* ubi inter Pontifices non nominatur.

14. FILIUS POTENTIUM, — id est unius e potentibus et primoribus.

15. SEMEIA FILIUS HASUB (qui Hasub erat) FILIUS AZARICAM (qui Azaricam erat) FILIUS HASABIA (qui Hasabia erat) FILIUS BONI. — Unde Vatablus et alii vertunt: Semeia filius Hasub, filii Azaricam, filii Hasabia, filii Boni. Simili modo et filius exponendum est *vers. 7, 9, 10* et omnibus sequentibus, subaudiendo « qui erat. » Unde clarior ubique pro « filius » cum Pagnino et Vatablo veritas fit.

16. JOSABED SUPER OMNIA OPERA, QUÆ ERANT FORINSECUS IN DOMO DEI A PRINCIPIBUS LEVITARUM. — quasi dicat: Josabed præerat culturæ agrorum, item curæ vasorum ad templum pertinentium, quorum adaptatio a principibus Levitarum facienda erat.

17. MATHANIA, etc., PRINCIPES AD LAUDANDUM. — hoc est, præerat cantoribus et instrumentis musicis.

22. ET EPISCOPUS LEVITARUM. — id est præfectus Levitarum: episcopus enim Græce idem est quod *superintendens*. Unde Cicero, lib. VII *Epistolæ ad Atticum*, Campanæ Præfectum vocat episcopum.

23. PRÆCEPTUM QUIPPE REGIS SUPER EOS ERAT. ET ORDO IN CANTORIBUS PER SINGULOS DIES, — quæ duas: Artaxerxes præcepit ut Levitæ quotidie per vices juxta ordinem a Davide et Salomone institutum Deo in templo psalms et hymnos concinerent.

24. ET PHATHAHIA, etc., IN MANU REGIS JUXTA OMNE VERBUM POPULI. — Hebræus, *Phathahia erat ad manum regis ad omne negotium populi*; q. d. Phathahias jurisperitus constitutus erat ab Artaxerxe, ut nomine ejus cum Nehemia duce omnes populi causas litesque decideret; sic etiamnum Prætoribus et Judicibus adjungi solet assessor juris legumque peritus.

25. ET IN DOMIBUS PER OMNES REGIONES EORUM. — Hebræus, *et in villis*, scilicet extra Jerusalem; quasi dicas: hucusque recensui incolas Jerusalem, jam recenseo incolas villarum et urbium extra Jerusalem sitarum, per omnes Judææ et Judæorum regiones.

35. EI ONO VALLE ARTIFICUM, — quis fuerit hic locus dixi cap. VI, *vers. 2.*

36. ET DE LEVITIS PORTIONES JUDE ET BENJAMIN, — q. d. Levitæ non habitabant simul omnes in Jerusalem, sed sparsi erant per omnes urbes: quare portiones eorum erant distribute per omnes regiones Judæ et Benjamin, ut quæque ex eis summi haberet numerum, qui incolas ea quæ ad Dei legem et cultum spectabant, doceret. Hoc enim sanxerat Deus per Moysen. Unde Vatablusclare vult: *Levitæ vero possessionem habebant tam in Juda, quam in Benjamin*. Alii: *In confinio Judæ et Benjamin*. Hebræice est: *Ex Levitis divisiones, vel portiones erant Juda et Benjamin*; q. d. Levitæ dividebantur per Juda et Benjamin. Septuaginta, *ex Levitis partes in Juda et Benjamin*.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Reversentur Sacerdotes et Levitæ tempore Nehemæ. Unde, vers. 27, ipse eosdem convocat ad murorum dedicationem, quæ vers. 31, facta narratur eorumdem per muros solemnè processione cum duobus chori canentium, populi plausu, et immolatione hostiarum. Denique, vers. 43, statuuntur qui præsent gazophylacis et templi sumptibus, ac Sacerdotibus et Levitis de alimentis prospiciant.

Illi sunt autem Sacerdotes et Levitæ, qui ascenderunt cum Zorobabel filio Salathiel, et Josue : Saraia, Jeremias, Esdras, 2. Amaria, Melluch, Hattus, 3. Sebenias, Rheum, Merimuth, 4. Addo, Genthon, Abia, 5. Miamin, Madia, Belga, 6. Semeia et Joiarib, Idaia, Selum, Amoc, Helcias. 7. Idaia. Isti principes Sacerdotum, et fratres eorum, in diebus Josue. 8. Porro Levitæ, Jesua, Bennui, Cedmihel, Sarebia, Juda, Mathanias, super hymnos ipsi et fratres eorum : 9. et Bebecia atque Hanni, et fratres eorum, unusquisque in officio suo. 10. Josue autem genuit Joacim, et Joacim genuit Eliasib, et Eliasib genuit Joiada, 11. et Joiada genuit Jonathan, et Jonathan genuit Jeddoa. 12. In diebus autem Joacim erant Sacerdotes et principes familiarum : Saraia, Maraia : Jeremia, Hanania : 13. Esdræ, Mosallam : Amaria, Johanan : 14. Milicho, Jonathan : Sebenia, Joseph : 15. Haram, Edna : Maraioth, Helci : 16. Adaia, Zacharia : Genthon, Mosollam : 17. Abia, Zechri : Miamin et Moadia, Phelti : 18. Belgæ, Sammua : Semaia, Jonathan : 19. Joiarib, Mathanai : Jodai, Azzi : 20. Sellai, Celai : Amoc, Heber : 21. Helcia, Hasebia : Idaia, Nathanael. 22. Levitæ in diebus Eliasib et Joiada, et Johanan, et Jeddoa, scripti principes familiarum, et Sacerdotes in regno Darii Persæ. 23. Filii Levi principes familiarum, scripti in Libro verborum dierum, et usque ad dies Jonathan, filii Eliasib. 24. Et principes Levitarum, Hasebia, Serebia, et Josue filius Cedmihel : et fratres eorum per vices suas, ut laudarent et confiterentur juxta præceptum David viri Dei, et observarent æque per ordinem. 25. Mathania, et Bebecia, Obedia, Mosollam, Telmon, Accub, custodes portarum et vestibulorum ante portas. 26. Ili in diebus Joacim filii Josue, filii Josedece, et in diebus Nehemæ ducis, et Esdræ Sacerdotis scribæque. 27. In dedicatione autem muri Jerusalem, requisierunt Levitas de omnibus locis suis, ut adducerent eos in Jerusalem, et facerent dedicationem, et lætationem in actione gratiarum, et cantico, et in cymbalis, psalteriis, et citharis. 28. Congregati sunt autem filii cantorum de campestribus circa Jerusalem, et de villis Nethuphati, 29. et de domo Galgal, et de regionibus Geba et Azmaveth : quoniam villas ædificaverunt sibi cantores in circuitu Jerusalem. 30. Et mandati sunt sacerdotes et Levitæ, et mundaverunt populum, et portas, et murum. 31. Ascendere autem feci principes Juda super murum, et statui duos magnos choros laudantium. Et ierunt ad dexteram super murum ad portam sterquiliniæ. 32. Et ivit post eos Osaias, et media pars principum Juda, 33. et Azarias, Esdras, et Mosollam, Judas, et Benjamin, et Semeia, et Jeremias. 34. Et de filiis sacerdotum in tubis, Zacharias filius Jonathan, filius Semeia, filius Mathania, filius Michaia, filius Zechur, filius Asaph, 35. et fratres ejus, Semeia, et Azareel, Malalai, Galalai, Maai, Nathanael, et Judas, et Hanani, in vasis canticis David viri Dei : et Esdras scriba ante eos in porta Fontis. 36. Et contra eos ascenderunt in gradibus Civitatis David, in ascensu muri super domum David, et usque ad portam Aquarum ad Orientem. 37. Et chorus secundus gratias referentium ibat ex adverso, et ego post eum, et media pars populi super murum et super turrim furnorum, et usque ad murum latissimum, 38. et super portam Ephraim, et super portam antiquam, et super portam piscium, et turrim

Hananeel, et turrim Emath, et usque ad portam gregis : et steterunt in porta custodia, 39. steteruntque duo chori laudantium in domo Dei, et ego, et dimidia pars magistratum mecum. 40. Et Sacerdotes, Eliachim, Maasia, Miamin, Michea, Elioenai, Zacharia, Hanania, in tubis, 41. et Maasia, et Semeia, et Eleazar, et Azzi, et Johanan, et Melchiam, et Ælam, et Ezer. Et clare cecinerunt cantores, et Jezraia præpositus. 42. Et immolaverunt in die illa victimas magnas, et lætati sunt : Deus enim lætificaverat eos lætitia magna ; sed et uxores eorum et liberi gavisii sunt, et audita est lætitia Jerusalem procul. 43. Recensuerunt quoque in die illa viros super gazophylacia thesauri ad libamina, et ad primitias, et ad decimas, ut introferrent per eos principes civitatis in decore gratiarum actionis, Sacerdotes et Levitas : quia lætificatus est Juda in Sacerdotibus et Levitis adstantibus. 44. Et custodierunt observationem Dei sui, et observationem expiationis, et cantores, et janitores juxta præceptum David, et Salomonis filii ejus, 45. quia in diebus David et Asaph ab exordio erant principes constituti cantorum, in carmine laudantium, et confitentium Deo. 46. Et omnis Israel, in diebus Zorobabel, et in diebus Nehemæ, dabant partes cantoribus et janitoribus per dies singulos, et sanctificabant Levitas, et Levitæ sanctificabant filios Aaron.

Vers. 1.
Esdras
unus,
non duo

4. ESDRAS. — Cajetanus putat hunc Esdræ esse diversum ab Esdra de quo lib. I, quem ipse conscripsit. Probat, quia hic simpliciter vocatur Esdras, ille vero, lib. I, vocatur Sacerdos et scriba. Verum Sanchez et alii censent esse unum eundemque. Nam hic quoque vers. 35, vocatur « Esdras scriba, » diciturque præfuisse uni choro cantorum. Quare Esdras hoc anno 20 Artaxerxis superstes jam erat 147 annorum, ut superius dixi. Adit Historia Scholastica in Judith cap. x : *Deditatis jam manibus, defunctus est Esdras et Jerusalem sepultus.*

7. ISTI PRINCIPES SACERDOTUM, etc., IN DIEBUS JOSUE, — hoc est Jesu filii Josedece Pontificis, qui anno primo Cyri cum Zorobabel Judeos e Babylone reduxit, et templum reedificavit.

10. JOSUE AUTEM GENUIT JOACIM, ET JOACIM GENUIT ELIASIB, ET ELIASIB GENUIT JOIADA.

11. ET JOIADA GENUIT JONATHAN, ET JONATHAN GENUIT JEDDOA. — Jeddoa est Jaddo, qui pontificali bus indutus occurrit Alexandro magno, cumque Judeis offensum (eo quod ipsi Dario Codomanno regi Persarum, cui erant subditi, favissent, non sibi eum invadenti) placavit. Unde eum supplex veneratus est Alexander, teste Josepho, lib. XI Antiq. cap. VIII.

Dices : Nehemias non potuit Jaddum videre pontificem ; sic enim debuisset vivere ducentos annos : tot enim fluxere a Cyro ad Alexandrum, totque annis stetit monarchia Persarum, quam vidit Dario Alexander transiit ad Græcos. Vixit enim et gessit hæc Nehemias sub Artaxerxe Longimano, qui Alexandrum antecessit centum annis et amplius : quare non potuit ipse Jaddum sub Alexandro videre pontificem. Hoc argumento convictus Scaliger, De Emendatione Temporum, contendit Artaxerxem, qui misit Nehemiam in Judæam, non fuisse Longimanum sed Mnemonem, qui paulo ante Alexandrum regnavit in Perside. Verum respondeo : Hæc omnia in argumento ob-

jecta vera esse ; ideoque hunc vers. 11, æque ac An. N. vers. 22, non esse scriptum a Nehemia, sed post ejus mortem huic libro hoc loco insertum a Synagoga Judæarum, quæ tum regebatur a Spiritu Sancto, vel a aliquo scriptore Hagiographo, ad ostendendam ætatem Pontificum successioneam toto tempore regni Persarum usque ad Alexandrum, a cujus ætate incipiunt libri Machabæorum, ut continuam Israelis, hoc est republicæ et Ecclesie Dei historiam pertexant per Machabæos Pontifices et Principes usque ad Christum. Primus enim Josue, sive Jesus, qui hic nominatur, fuit pontifex sub Cyro : ultimus vero Jeddoa, sive Jaddo, fuit Pontifex sub Dario Codomanno et Alexandro : intermedii vero fuere Pontifices successivi sub Dario, Xerxe, Artaxerxe aliisque regibus Persarum pariter intermedii, uti ostendi in catalogo et serie horum Pontificum, quam præfixi Esdræ. Id ita esse colligitur ex vers. 23 et 26 ubi dicitur, tempore Nehemæ fuisse Pontifices Joacim et Eliasib, et usque ad dies Jonathan filii Eliasib, Jonathan autem fuit pater Jeddoe, sive Jaddi : quare eum Nehemias non vidit Pontificem. Simili modo libris Mosis ac Josue et aliorum, ab Esdra addita sunt ultima capita, quibus eorum mors describitur, ut dixi proemio in Esdræ.

homas videtur Jaddus

Respondeo secundo, Nehemiam vidisse Jaddum puerum, sed non Pontificem. Id liquet ex cap. xii, vers. 28, ubi dicitur aliquis filiorum Joiadæ Pontificis dedisse filiam suam uxorem Sanabablat Horonitæ : itaque eum sibi fecisse generum, « quem, inquit Nehemias, fugavi a me. » Nam hic filius Joiadæ fuit Jonathan pater Jaddi, vel certa fuit frater Jonathan. Quare si tunc Jonathan, vel frater ejus habebat filiam nubilem, utique poterat et filium habere Jaddum. Sicut ergo Esdras, Deo dante, fuit longævus vixitque 147 annos ; sic et longævus fuit Nehemias Esdræ cœvus, æque ac longævus fuere Jesus filius Josedece, Daniel et similes illo ævo, idque hoc fine, ut Synagoga in

capivitate ex parte prolapsam, in fide, lege et cultu veri Dei, instaurarent, nimirum, ut ille ait: « Senium non sentit charitas. » Quare Jaddo pontifex, tempore Alexandri Magni, videtur fuisse grandævus, scilicet 94 circiter annorum, ita ut natus sit sub Artaxerxe, vel Dario Notho ejus filio, visusque a Nehemia puer, vel juvenis existens; nam ab ultimo anno Artaxerxis ad Alexandrum fluxere 94 anni. Et hæc de causa Jaddo hic non vocatur pontifex, sed simpliciter nominatur duntaxat, diciturque genitus a Jénathan.

12. IN DIEBUS AUTEM JOACIM ERANT SACERDOTES ET PRINCIPES FAMILIARUM (sacerdotium tum recentium et pro cæteris florentium): SARAIÆ, MARAIÆ: JEREMIÆ, HANANIA: ESDRÆ, MOSOLLAM, etc., — q. d. In familia Saraiæ, quæ tempore Josue, sive Jesu pontificis inter sacerdotales familias erat celebris et prima, ut dictum est versu 1, jam tempore Joacim filii Jesu Pontificis primarius et princeps erat Marai: in familia vero Jeremiæ primus et princeps erat Hanania; in familia vero ESDRÆ caput et princeps erat Mosollam; et ita de cæteris qui sequuntur.

23. LEVITÆ IN DIEBUS ELIASIB ET JOACIM ET JOHANAN, ET JEDDOA, SCRIPTI PRINCIPES FAMILIARUM, ET SACERDOTES (supple, erant) it quos supra, in versu 24; hucusque enim recensuit principes Levitarum familiarum sacerdotium: nunc simili modo recenset principes familiarum Levitarum in regno (Hebræus, usque ad regnum, ut vertunt Pagninus et Vatablus) DARIÏ PERSIÆ, — scilicet Darii Codomanni ultimi Persarum regis, quem anno septimo regni vicit Alexander, itaque monarchiam a Persis ad Græcos transtulit. Hic versus videtur insertus Nehemias ab aliquo posteriore, ut dixi versu 11; nam Nehemias non vidit Darium Codomannum, nec Jaddum sub eo Pontificem: sic enim debuisset vivere annos ducentos. Nisi dicas Darium hic accipi non Codomannum, sed Nothum, qui fuit filius spurii Artaxerxis Longimani, illicque in regno successit. Hunc enim vicere potuit Nehemias, adeoque si Jaddus natus est initio regni Darii Nothi, tempore Alexandri Magni erat 94 circiter annorum.

23. IN LIBRO VERBORUM DIERUM, — id est, in annalibus, sive diariis et chroniceis Pontificum Judæorum. Hos enim annales exacte conscripsisse Judæos liquet ex libro Paralip. et ex Josepho, idque per seriem annorum Pontificum, utpote regibus jam extinctis. Unde pariter patet annales hos diversos esse a libro Paralip., nam ab eo citantur.

27. IN DEDICATIONE AUTEM MURI JERUSALEM, — Hinc patet solemnem hanc dedicationem fuisse muri Jerusalem; ideoque paulo post 32 dies, quibus murus perfectus fuit, esse peractam, ut censent Salianus, Sanchez et alii: licet nonnulli putent hanc dedicationem fuisse non muri duntaxat, sed totius urbis, postquam in illa domus, fora, vici et plateæ fuere edificatæ et perfectæ

per spatium biennii, teste Josepho, quare hanc dedicationem totius urbis factam aiunt anno 32 Artaxerxis. Unde ipsi ab hoc anno 22 quo dedicata est urbs, inchoant 70 hebdomadæ Danielis usque ad Christum.

Porro ritus hujus dedicationis describitur versu 30 et sequentibus. Hinc cepit usus pini dedicandi novas urbes et domos, quem proinde etiamnum religiosiores studiose observant. Idem fecere Gentiles, ut dixi superius. Hinc Justinus Imperator, lib. sacra loca IX, § Sancta, ff. de rerum divisione: « Sanctæ quoque res, inquit, velut muri et portæ civitatis quodam modo divini juris sunt, et ideo nullius in bonis sunt. » Sacros esse muros apud Romanos multis docet Servius ad illud Virgilio, lib. V Æneid.:

Intra Æneas urbem designat arato.

Ubi certos ostendit ritus et sacrificia, quæ in murorum designationem et fabricam adhibebantur.

30. MUNDABERUNT POPULUM, ET PORTAS, ET MURUM, — Nimirum aspergendo ea aqua lastrali: item orando et sacrificando pro eorum incoluntate. Rursus hisdem ritibus mundabant muros et populam ab omni immunditie et irregularitate quam in illa lege facile et multis modis contrahabant.

31. ASCENDERE AUTEM FECI PRINCIPES JUDÆA SUPER MURUM. — Muri enim exiguum habebant latitudinem; unde paucos capiebant. Jusse ergo fuisse soli principes, non omnes, sed aliqui eos ascendere, utpote quorum erat eos contra hostes fieri. Porro hinc inde ad latus principum erant duo chori Sacerdotum et Levitarum pari cum eis passu procedentium, et Dei laudes canentium. Uni choro præerat ESDRAS, ut patet versu 35; alteri Nehemias cum suis asseclis, qui partim sacerdotes erant, partim laici, præerant et principum numero, ut patet vers. 37 et 39.

42. ET IMMOLABERUNT IN ILLA DIE VICTIMAS MAGNAS, — quas Deo sibi gratas ostendit, dum aquas tribus perfuse erant victimæ, convertit in ignem, qui victimas concremavit: qua de causa Hebræi, qui tantum miraculum quotannis recolerent, instituerunt festum dati a Deo ignis, ut patet II Machab. 1, 18.

43. RECENSERUNT QUOQUE IN DIE ILLA VIROS SUPER GAZOPHYLACIA THESAURI AD LIBANINA, ET AD PRIMITIAS, ET AD DECIMAS, UT INTROFERRENT PER EOS PRINCIPES CIVITATIS IN DECORE GRATIARUM ACTIONIS (in decoram gratiarum actionem, pro eorum meritis). SACERDOTES ET LEVITAS, (ut scilicet per viros gazophylaciis prefectos induerent Sacerdotes et Levitas ad ipsa gazophylacia, ut ex eis acciperent decimas, libamina, et primitias sibi ex lege debitas, ut scilicet ex eis darent partes Sacerdotibus et Levitis, ut habent Hebræus, Septuaginta, Sixtini, Vatablus et alii; idque « in decore gratiarum actionis, » ut scilicet per has oblationes decoras agerent gratias Sacerdotibus et Levitis, quod

In hac dedicatione et processione concinne canendo, et religiose sacrificando egregie munere suo perficenti forent; hoc est enim quod subdit: QUIA LETIFICATUS EST JUDA IN SACERDOTIBUS, ET LEVITIS ADSTANTIBUS: — eo quod officium suum in dedicatione murorum tam præclare obvisset, ut dixi.

46. SANCTIFICABANT LEVITAS, (id est Levitis, ut habent Hebræus et Septuaginta, quasi dicat: Rem sanctam, puta decimas personis sacris, puta Levitis ex lege debitas deferebant. Et in his decimis) LEVITÆ SANCTIFICABANT FILIOS AARON, — id est, deferebant sacerdotibus suam decimam, ut qua Num. cap. xviii, 8. Sanctificare ergo hic idem est, quod rem sanctam, puta decimam, offerre. Ex re sancta enim videtur quasi sanctificari persona, cui res sancta lege illi debita offertur; ita Cajetanus, Vatablus et alii. Sic vir infidelis dicitur sanctificari (per denominationem extrinsecam) a muliere fidei, ac vicissim mulier infidelis per virum fidelem, I Corinth. vii, 14.

Rursus sanctificare, ait Sanchez, est ostendere aliqua actione religiosa et sancta aliquid esse sanctum. Quomodo dicitur sanctificare Sabbatum, aut templum, aut etiam Deum, non quia a nobis aliquid sanctitatis accipiant; sed quia, dum illa veneramur et colimus, eorum sanctitatis hominibus argumenta præbentur. Est autem non levis alicujus sanctitatis argumentum, si publicis alicuique Ordinem sumptibus alamus, maxime si illius obsequii, cum impenditur, causa reddatur, qualis hic a populo redditur liberali et grato.

Sic ergo populus sanctificabat Levitas; dando enim eis decimas ostendebat eos se esse majores, quasi Dei ministris publicis decimis alamos; vicissim Levitæ, decimarum suarum decimam dando sacerdotibus, ostendebant eos esse se majores et sanctiores. Unde Apostolus, Hebr. vii, 4, ex eo quod Abraham dedit decimas Melchisedech, probat eum majorem fuisse Abrahamo. Decime enim a laicis dantur sacerdotibus quasi Dei ministris, ut pro ipsis Deo serviant et sacrificent.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Nehemias anno 32 Artaxerxis, rediens in Jerusalem, corrigiit varios abusos qui se absente, et mortuo jam ESDRA, irreperant: nimirum primo admissionem Moabitum in officia magistratuum Israelis, vers. 1; secundo, Tobiam gazophylacium usibus templi restituit, vers. 4; tertio, Levitas profugos ob stipendia negata iis datis revocat, vers. 10; quarto, profanationem Sabbati per opera servilia rescavat, vers. 13; quinto, conjugia cum alienigenis, indeque filios Azotice loquentes tollit, vers. 23.

1. In die autem illo lectum est in volumine Moysi, audiente populo; et inventum scriptum in eo, quod non debeant introire Ammonites et Moabites in ecclesiam Dei usque in æternum: 2. eo quod non occurrerint filiis Israel cum pane et aqua, et conduxerint adversum eos Balaam, ad maledicendum eis: et convertit Deus noster maledictionem in benedictionem. 3. Factum est autem, cum audissent legem, separaverunt omnem alienigenam ab Israel. 4. Et super hoc erat Eliasib sacerdos, qui fuerat prepositus in gazophylacio domus Dei nostri, et proximus Tobie. 5. Fecit ergo sibi gazophylacium grande, et ibi erant ante eum repentes munera, et thus, et vasa, et decimam frumenti, vini, et olei, partes Levitarum, et cantorum, et janitorum, et primitias sacerdotales. 6. In omnibus autem his non fuit in Jerusalem, quia anno trigesimo secundo Artaxerxis regis Babylonis veni ad regem, et in fine dierum rogavi regem. 7. Et veni in Jerusalem, et intellexi malum quod fecerat Eliasib Tobie, ut faceret ei thesaurum in vestibulis domus Dei. 8. Et malum mihi visum est valde. Et projecit vasa domus Tobie foras de gazophylacio: 9. præcepitque, et emundaverunt gazophylacia: et retuli ibi vasa domus Dei, sacrificium, et thus. 10. Et cognovi quod partes Levitarum non fuissent datæ, et fugisset unusquisque in regionem suam de Levitis, et cantoribus, et de his qui ministrabant: 11. et egi causam adversus magistratus, et dixi: Quare derelinquimus domum Dei? Et congregavi eos, et feci stare in stationibus suis. 12. Et omnis Juda apportabat decimam frumenti, vini, et olei, in horrea. 13. Et constituiimus super horrea Seleemiam Sacerdotem, et Sadoc scribam, et Phadaïam de Levitis, et juxta eos Hanan filium

Zachur, filium Mathaniæ : quoniam fideles comprobati sunt, et ipsis credite sunt partes fratrum suorum. 14. Memento mei, Deus meus, pro hoc, et ne deas miserationes meas, quas feci in domo Dei mei, et in caeremoniis ejus. 15. In diebus illis vidi in Juda calcantes torcularia in sabbato, portantes acervos, et onerantes super asinos vinum, et uvas, et ficus, et omne onus, et inferentes in Jerusalem die sabbati. Et contestatus sum ut, in die qua vendere liceret, venderent. 16. Et Tyrii habitaverunt in ea, inferentes pisces, et omnia venalia : et vendebant in sabbatis filiis Juda in Jerusalem ; 17. et objurgavi optimates Juda, et dixi eis : Quæ est hæc res mala, quam vos facitis, et profanatis diem Sabbati ? 18. Numquid non hæc fecerunt patres nostri, et adduxit Deus noster super nos omne malum hoc, et super civitatem hanc ? Et vos additis iracundiam super Israel, violando Sabbatum. 19. Factum est autem, cum quievissent portæ Jerusalem in die Sabbati, dixi : et clausurunt januas, et præcepi ut non aperirent eas usque post Sabbatum : et de pueris meis constitui super portas, ut nullus inferret onus in die Sabbati. 20. Et manserunt negotiatores, et vendentes universa venalia, foris Jerusalem semel et bis. 21. Et contestatus sum eos, et dixi eis : Quare manetis ex adverso muri ? si secundo hoc feceritis, manum mittam in vos. Itaque ex tempore illo non venerunt in Sabbato. 22. Dixi quoque Levitis ut mundarentur, et venirent ad custodiendas portas, et sanctificandam diem Sabbati : et pro hoc ergo memento mei, Deus meus, et parce mihi secundum multitudinem miserationum tuarum. 23. Sed et in diebus illis vidi Judæos ducentes uxores Azotidas, Ammonitidas, et Moabitidas. 24. Et filii eorum ex media parte loquebantur Azoticæ, et nesciebant loqui Judaicæ, et loquebantur juxta linguam populi et populi. 25. Et objurgavi eos, et maledixi. Et cecidi ex eis viros, et decalvavi eos, et adjuravi in Deo, ut non darent filias suas filiis eorum, et non acciperent de filiabus eorum filios suos, et sibi-metipsis, dicens : 26. Numquid non in hujuscemodi re peccavit Salomon rex Israel ? et certe in gentibus multis non erat rex similis ei, et dilectus Deo suo erat, et posuit cum Deus regem super omnem Israel : et ipsum ergo duxerunt ad peccatum mulieres alienigenæ. 27. Numquid et nos inobedientes faciemus omne malum grande hoc, ut prævaricemur in Deo nostro, et ducamus uxores peregrinas ? 28. De filiis autem Joiada filii Eliasib sacerdotis magni, gener erat Sanaballat Horonites, quem fugavi a me. 29. Recordare, Domine Deus meus, adversum eos qui polluunt sacerdotium, jusque Sacerdotale et Leviticum. 30. Igitur mundavi eos ab omnibus alienigenis, et constitui ordines Sacerdotum et Levitarum, unumquemque in ministerio suo : 31. et in oblatione lignorum in temporibus constitutis, et in primitivis : memento mei, Deus meus, in bonum. Amen.

4. SCRIPTUM IN EO, QUOD NON DEBEANT INTROIRE AMMONITES ET MOABITES IN ECCLESIAM DEI. — Scripta est hæc lex Deuter. cap. xxiii, vers. 3, ubi eam explicui, docuique quid per ecclesiam Dei intelligatur, nimirum intellige dignitatem, eminentiam et magistratum in cætu populi Israelitici : ad hanc enim admitti non poterant Ammonitæ et Moabites ; idem tamen fieri poterant proselyti ; itaque cum Judæis ingredi templum et sacræ interesse, uti Ruth Moabiticæ fecit nupsitque Booz Israelitæ. Sic et apud Hispanos Mauri possunt fieri Christiani, sed ad magistratus non admittuntur.

4. ET SUPER HOC ERAT ELIASIB SACERDOS, (q. d. Super custodiam legis jam citatæ vers. 1, constitutus erat Eliasib Pontifex, cujus erat curare ne quis Ammonites ad officia publicæ in Israele admitteretur : sed ipse adeo id non curavit, ut To-

biam Ammonitam sibi affinem fecerit, ideoque gazophylacio præposuerit. Unde sequitur :) QUI (Eliasib) FUERAT PRÆPOSITUS IN GAZOPHYLACIO DOMUS DEI NOSTRÆ, ET PROXIMUS TOBIÆ, etc. — Tobias hic erat « servus Ammonites, » ut dictum est cap. ii, vers. 10. Ideoque in usus Judæorum hostis, sed dives et potens, ideoque cum eo affinitatem per connubium contraxerat Eliasib Pontifex : qua de causa eum ut sibi affinem præfecerat gazophylacio templi, quæ erat magna Tobie dignitas, æque ac utilitas, sed major Israelis indignitas et noxa, quod scilicet servus Ammonitæ ad tantam dignitatem in Israel eveheretur contra legem Deute. xliii, 3, citatam vers. 1. Erat et noxa, quia Tobias gazophylacium non ad usus sacerdotum et templi, ad quod institutum erat, sed ad sua commoda avertēbat, reponens in eo omnem suam suppellectilem. Quod indignissimum ratus Nehemias

eum e gazophylacio expulit, illudque Israeli restituit.

5. FECIT ERGO SIBI (Hebræus et Septuaginta, *fecit ei*, scilicet Tobias, ut patet vers. 7), GAZOPHYLACIUM GRANDE, ET ERANT IBI ANTE EUM REPOSITÆ MENERA, ET TRUS, ET VASA, etc. — q. d. Eliasib præfecit Tobiam Ammonitem toti gazæ templi, puta primitivis et decimis, ceterisque quæ Levitis et Sacerdotibus afferbantur.

7. UT FACERET EI THESAURUM, — scilicet gazophylacium jam dictum, ut habent Septuaginta, in quo thesauri templi asservabantur. Patet ex Hebræo.

8. PROJECI VASA, — id est suppellectilem Tobie. 9. ET RETULI IBI VASA DONUS DEI ET SACRIFICIUM, — id est res ad sacrificium pertinentes, puta oleum, vinum, similia, etc.

11. Feci stare in stationibus suis, — q. d. Suis locis et officiis restitui Levitas et cantores.

19. CUM QUIEVISSET PORTE JERUSALEM IN DIE SABBATI, — a suo officio emittendi et admittendi ingredientiæ. Hebræus, *cum obumbratæ essent portæ*, id est cum adisset vespera ferie sextæ : tunc enim inchoabatur Sabbatum, uti jam dixi. Unde Septuaginta vertunt, *ante diem*, scilicet artificialem, Sabbati. Jussit ergo Nehemias claudi portas tota die naturali Sabbati per 24 horas, ne quis per illas onera portando violaret Sabbatum.

UT NULLUS INFERRET ONUS, — per portas. Hinc porta dicta est, quod per eam onera importentur et exportentur, ait Cato, et ex eo Isidorus, lib. XV *Etymol.* cap. ii ; licet bonatus portam dici velit ab aratri portatione : quia, inquit, in designatione urbium, subjunctis vacca et tauro qui urbem designabat in porta, aratrum manu suspendebat, ne sulcum faceret, ubi aditus civitatis erant relinquendi.

21. MANUM MITTAM IN VOS, — id est comprehendam et puniam, et onera mercium quas inferetis confiscabo.

24. ET FILII EORUM EX MEDIA PARTE (Hebræus, *medietas, sive media pars filiorum*) LOQUEBANTUR AZOTICÆ (lingua autem Azoticæ olebat religionem exoticam et Azoticam. Alia enim mediæ loquebantur Moabiticæ, vel Ammoniticæ, vel Madianiticæ,) JUXTA LINGUAM POPULI, ET POPULI, — id est singulo-

rum populorum, ex quibus matres erant ortundæ ; filii enim, a matribus educati, earum linguam eum late imbebant.

25. ET MALEDIXI, (id est anathematizavi et excommunicavi talium filiorum parentes, imo eorum cecidi (flagellis) ET DECALVAVI — (perperam Complutensis habent *decalvavi*), id est depilavi et capillos evulsi, quod maxime est ignominie. Inter quos præcipuus erat filius Joiadæ Pontifex, de quo vers. 28.

28. DE FILIIS AUTEM JOIADÆ FILII ELIASIB SACERDOTIS MAGNI (pontificis) GENER ERAT SANABALLAT HORONITES. — Ita Romana, licet Complutensis et prisca Biblia habeant *Horonitis* in genitivo ; itaque legendum videtur ; nam sic habent Hebræi, Septuaginta, Vatablus, Pagninus et alii, ut sensus sit : Unus e filiis Joiadæ duxerat filiam Sanaballat Horonitis, ideoque erat ejus gener.

QUEM FUGAVI A ME, — et a cætu Israel, indignum ratus Sanaballat Samaritam et infidelem connubia miscere cum Israele, imo cum Pontifice.

Porro alius est hic Sanaballat a Sanaballat Præfecto Samarie, qui teste Josepho, lib. xi, cap. vii et viii, filiam suam dedit uxorem Manassis fratri Jaddi pontificis sub Alexandro Magno, ideoque Manasses pontificem templi schismatici a schismaticis constructi in Samaria, in monte Garizim, de quo templo perpetua fuit lis inter Judæos et Samaritanos, etiam tempore Christi, ut patet Joan. cap. iv, vers. 24 ; alium fuisse liquet ex eo quod hic Sanaballat Horonites socer erat filii Joiadæ : ille vero Josephi socer erat Manassis fratris Jaddi Pontificis ; ergo hic ille non fuit : Joiada enim fuit avus Jaddi : Joiada enim genuit Jonathan ; Jonathan vero genuit Jaddum ; Jaddi autem frater Manasses, fuit gener hujus posterioris Sanaballat. Forte hic posterior prioris fuit filius, vel nepos.

QUEM FUGAVI A ME. — Per quem accipe non tam Sanaballat, quam generum Sanaballat filium scilicet Joiadæ pontificis, qui filiam Sanaballat uxorem duxerat ; hunc enim Nehemias expulit, et sacerdotio privavit, ob ductam alienigenam. Ita Sanchez. Nec enim Sanaballat aderat, multo minus subjectus erat Nehemie ; sed ipsi aderat et subjectus erat filius Joiadæ : unde et expulit eum.

DE LIBRO III ET IV ESDRÆ.

QUÆ ET QUANTA SIT EORUM AUCTORITAS.

Nota quos hos Esdra libros non esse canonicos, ut Genebrardus notat in *Chronol.* pag. 90, sed esse apocryphos, id est occultæ auctoritatis ; quia Ecclesie certum non est eos esse canonicos et partes sanctæ Scripture, ac proinde eos extra cata-

logum sacrorum librorum rejecit, locatque inter apocryphos : unde hi duo libri non exstant in textu Hebræo, nec Græco Septuaginta. Citant tamen eos multi veterum, vel ut sacros, vel ut probos : in multis enim Græcis codicibus liber ter-